

УДК 351:159.942

[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2026-5\(25\)-1740-1755](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2026-5(25)-1740-1755)

Лопушинський Іван Петрович доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри публічного управління, адміністрування і національної безпеки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, м. Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0002-7460-7476>

Башинський Ігор Анатолійович кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук Херсонського державного аграрно-економічного університету, м. Кропивницький, <https://orsid.org/0009-0001-4578-5062>

Кушнірюк Володимир Михайлович кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, адміністрування і національної безпеки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, м. Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0001-9842-2639>

ТРАВМАІНФОРМАЦІЙНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ РЕФОРМ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню науково-теоретичних засад та практичних інструментів запровадження травмаінформованого підходу в систему публічного управління України в умовах глобальних викликів та повномасштабної російсько-української війни. Актуальність теми зумовлено потребою трансформації публічних інституцій з метою забезпечення психологічної безпеки громадян та запобігання повторної травматизації вразливих верств населення. Автори аналізують травмаінформованість не лише як психологічну категорію, а і як стратегічний інструмент публічної політики, що базується на принципах безпеки, довіри, прозорості та розширення прав і можливостей. У статті розкрито концептуальну різницю між традиційним та травмаінформованим методами управління, де фокус зміщується з адміністративного контролю на підтримку життєстійкості (різельєнтності). Особлива увага надається механізмам інтеграції цього підходу в межах реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [17]. Досліджено конкретні нормативно-правові, кадрові та інфраструктурні інструменти, зокрема: запровадження скринінгу психоемоційного впливу нормативних актів,

реформування фізичного простору державних установ за принципами універсального дизайну та навчання державних службовців навичок першої психологічної допомоги. Окреслено основні виклики на шляху впровадження реформ, серед яких: високий рівень професійного вигорання публічних службовців, обмеженість ресурсів у територіальних громадах та складність адаптації бюрократичних процедур до потреб травмованого суспільства. Визначено можливості, що відкриває травмаінформований підхід для зміцнення соціальної згуртованості та відновлення довіри до державних інституцій. Зроблено висновок, що перехід до такої моделі управління є критично важливим для сталого відновлення України та її інтеграції до європейського правового та ціннісного поля.

Ключові слова: публічне управління, державні реформи, травмаінформований підхід, безбар'єрність, публічні послуги, життєстійкість, соціальна політика, ретравматизація.

Lopushynskiy Ivan doctor of science in public administration, professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Head of the Department of Public Management, Administration and National Security Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0002-7460-7476>

Bashynskiy Ihor candidate of sciences in public administration, Associate Professor of the Department of Public Administration, law and humanities Kherson State Agrarian University of Economics, Kropyvnytskyi, <https://orsid.org/0009-0001-4578-5062>

Kushniriuk Volodymyr candidate of psychological sciences, associate professor, associate Professor Department of Public Administration, Management National Security Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0001-9842-2639>

TRAUMA INFORMATION APPROACH IN THE SYSTEM OF PUBLIC REFORMS: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Abstract. The article is devoted to the study of the scientific and theoretical foundations and practical tools for introducing a trauma-informed approach into the public administration system of Ukraine in the context of global challenges and the full-scale Russian-Ukrainian war. The relevance of the topic is due to the need to transform public institutions in order to ensure the psychological safety of citizens and prevent re-traumatization of vulnerable segments of the population.

The authors analyze trauma-informedness not only as a psychological category, but also as a strategic tool of public policy, based on the principles of security, trust, transparency, and empowerment. The article reveals the conceptual difference between traditional and trauma-informed management methods, where the focus shifts from administrative control to supporting resilience. Special attention is paid to the mechanisms for integrating this approach within the framework of the implementation of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the period up to 2030 [17]. Specific regulatory, personnel and infrastructure tools are investigated, in particular: the introduction of screening for the psycho-emotional impact of regulatory acts, reforming the physical space of state institutions according to the principles of universal design and training civil servants in psychological first aid skills. The main challenges to the implementation of reforms are outlined, including: a high level of professional burnout of public servants, limited resources in territorial communities, and the difficulty of adapting bureaucratic procedures to the needs of a traumatized society. The opportunities that a trauma-informed approach opens up for strengthening social cohesion and restoring trust in state institutions are identified. The conclusion is made that the transition to such a governance model is critically important for the sustainable recovery of Ukraine and its integration into the European legal and value field.

Keywords: public administration, public reforms, trauma-informed approach, accessibility, public services, resilience, social policy, retraumatization.

Постановка проблеми. Сучасний етап трансформації системи публічного управління в Україні відбувається в умовах безпрецедентних екзистенційних викликів, зумовлених військовою агресією російської федерації, що триває вже понад дванадцять років, масштабними внутрішніми переміщеннями населення, появою значної кількості ВПО (за даними Міністерства соціальної політики на лютий 2026 року – 4.61 млн осіб) та українських громадян, які змушені шукати притулку за кордоном (за оцінками Центру економічної стратегії та ООН за кордоном залишається 5,6 – 6,0 млн осіб) та глибокою соціально-економічною кризою. Ці чинники сформували в значній частині українського суспільства високий рівень психотравматизації, що безпосередньо впливає на характер взаємодії громадянина з державними інституціями. Традиційна модель публічного адміністрування, що тривалий час базувалася на принципах формалізму, жорсткої ієрархічності та процедурної орієнтованості, виявляє свою неефективність у роботі з травмованим соціумом. Центральна проблема дослідження полягає в наявності суттєвого розриву між наявним інструментарієм реформ публічного простору та психо-емоційним станом об'єктів цих реформ – громадян. Бюрократичні бар'єри,

5(25)
2026

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

ISSN 3041-1572 Online

складна термінологія офіційної комунікації, неналежне облаштування фізичного простору установ та відсутність у публічних службовців навичок психологічної підтримки часто стають тригерами ретравматизації. Це, своєю чергою, породжує стійку недовіру до владних інституцій, соціальну апатію та опір системним змінам, що ставить під загрозу успішність стратегічних реформ, таких як децентралізація, цифровізація та розбудова безбар'єрного середовища. Попри задекларований курс на людиноцентричність та інклюзивність, механізми впровадження травмаінформованого підходу в Україні залишаються фрагментарними. У цьому зв'язку існує гостра потреба в теоретичному обґрунтуванні та нормативному закріпленні алгоритмів, що б дозволили державній системі функціонувати як «безпечне середовище», здатне не лише надавати послуги, а й сприяти відновленню життєстійкості (різельєнтності) населення. Таким чином, складність проблеми підсилюється потребою одночасного вирішення двох завдань: з одного боку – модернізації державного апарату та апарату органів місцевого самоврядування згідно з європейськими стандартами, а з іншого – адаптації цих стандартів до специфічних потреб суспільства, що перебуває в стані тривалого стресу. Це вимагає перегляду концептуальних засад публічних реформ через призму травмаінформованості як обов'язкового складника національної безпеки та соціальної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом до проблематики травм у різному науковому контексті зверталися Аксьонова К. В. (досліджує вторинну травматизацію сімей ветеранів в умовах російсько-української війни [1], Афанасьєва Н. Є., Білуха Т. І., Медвідь І. В., Мостова Т. О., Теліков О. В. (описують психологічне консультування осіб із травматичним досвідом [2], Бондар Н., Чередник Л. (осмислюють травматичний досвід у польській та німецькій літературі (на прикладі творчості Збігнева Герберта й Пауля Целана «Два обличчя однієї війни»)) [3], Бриль М. М., Сербова О. В. (розглядають терапевтичну метафору як інструмент роботи з травматичним досвідом війни [4], Венгер Н., Раєвська Я. (досліджують особливості корекції емоційних станів в осіб з травматичним досвідом) [5], Вовк М. (розглядає вплив травматичних подій на когнітивні процеси у дорослому віці) [6], Курапов А. О., Данилюк І. В. (здійснюють оцінку ПТСР і КППТСР серед населення України та сусідніх країн на прикладі травми війни 2022) [7], Коваленко А. Б., Голота В. Г. (відстежують зв'язок травматичного дитячого досвіду з толерантністю особистості в дорослому віці) [8], Котовська Ю. О. (на підставі результатів проведеного емпіричного дослідження розглядає особливості переживання травматичних подій та посттравматичне зростання у студентів) [9], Матяш-Заяц Л., Носова О. (вивчають вплив травматичного досвіду на соціалізацію підлітків [10], Найдьонова Л. А.,

Дембіцький С. С., Степаненко В. П. (розглядають протектори і предиктори розвитку посттравматичного стресового розладу українців на другому році повномасштабної російсько-української війни в контексті воєнного дистресу і ресурсів опанування) [11], Нестеренко В. (у контексті вивчення досвіду Другої світової війни описує стратегії подолання дитячих травматичних спогадів) [12], Пілецька Л. С., Томин Р. В. (вивчають резильєнтність студентської молоді в умовах травмогенного соціуму) [13], Присяжнюк Ю., Заїка В. (на матеріалах епістолярної спадщини жителів Жашківщини досліджують війну в Афганістані як джерело травматичного стресу) [14], Семененко А., Кулик В., Цихуляк І. (у контексті дослідження історичної травми та переосмислення минулого вивчають філософські аспекти колективної пам'яті) [18], Солоненко О. О. (описує вплив геноцидної травми на психічне здоров'я нащадків в умовах актуального тривалого травматичного стресу) [19], Стародубцева Л., Петренко Д. (розглядають практики комеморації в українській культурі в контексті поняття «пам'ять і травма» [20], Фуштей О., Саранча І. (описують особливості психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичний досвід воєнних дій) [21], Хобзей С. П. (вивчають стан імплементації травма-інформованого врядування в публічному секторі України в кризових умовах) [22], Шаповал О. В. (досліджує авторську присутність як наративну стратегію у фільмах травматичної пам'яті сучасного українського документального кіно) [23], Яремчук В. В. (описує формування деструктивних життєвих сценаріїв особистості в умовах травмогенного соціуму) [24] та ін. Водночас, лише окремі роботи останнього часу [22] присвячено розгляду травма-інформованого врядування в публічному секторі України.

Саме тому **мета нашої статті** й полягає в теоретичному обґрунтуванні концепції травмаінформованого публічного управління та розробленні практичних рекомендацій щодо інтеграції цього підходу до системи публічних реформ України для мінімізації ризиків ретравматизації суспільства та підвищення ефективності взаємодії між державою, місцевим самоврядуванням та громадянином. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань: розкрити зміст та ключові принципи травмаінформованого підходу як складника людиноцентричної моделі державного управління; проаналізувати нормативно-правове забезпечення та наявні стратегії безбар'єрності в Україні через призму психоемоційної безпеки, виявити основні виклики (інституційні, кадрові, фінансові), що перешкоджають впровадженню травмаінформованих практик у роботу органів влади; окреслити можливості та перспективні напрями трансформації публічних сервісів, що сприятимуть відновленню довіри та зміцненню суспільної резильєнтності.

Виклад основного матеріалу. Травмаінформований підхід у контексті реформ публічного сектора – це стратегія побудови публічної політики та надання публічних послуг, що враховує поширеність травматичного досвіду серед населення та спрямована на запобігання повторній травматизації. У системі публічного управління це означає перехід від питання «Що з вами не так?» до питання «Що з вами сталося?».

Запровадження цього підходу базується на шести фундаментальних принципах, що мають бути інтегрованими в роботу державних та самоврядних інституцій: 1. *Безпека*: забезпечення фізичної та психологічної безпеки як для громадян, так і для публічних службовців. 2. *Довіра та прозорість*: операції та рішення органів публічної влади мають бути зрозумілими, щоб мінімізувати відчуття безпорадності в громадян. 3. *Підтримка рівних*: створення механізмів взаємодопомоги всередині громад. 4. *Співпраця та взаємність*: вирівнювання дисбалансу влади між надавачем публічних послуг та громадянином; ухвалення рішень через діалог. 5. *Розширення прав і можливостей*: надання громадянам інструментів для самостійного впливу на своє життя та розвиток громади. 6. *Урахування культурних, історичних та гендерних особливостей*: визнання того, що певні групи населення можуть мати колективну травму (наприклад, через війну або дискримінацію).

Далі розглянемо сфери застосування травмаінформаційного підходу в реформах публічної сфери. Насамперед зазначимо, що травмаінформований підхід не обмежується лише медициною чи психологією. Він є кроссекторальним: Це насамперед: 1. *Соціальна політика та інклюзія*. Реформи мають бути спрямованими на створення безбар'єрного середовища. Це стосується не лише архітектурної доступності, а й «когнітивної» доступності – коли державні сервіси не викликають стресу чи паніки в людей з посттравматичним досвідом. 2. *Реформа правоохоронної та судової систем*. Суди та поліція часто стають місцями ретравматизації. Підхід передбачає зміну протоколів взаємодії з потерпілими та свідками, щоб процес правосуддя сприяв зціленню, а не поглибленню стресу. 3. *Освіта*. Створення безпечного освітнього простору, де вчителі навчені розпізнавати прояви травми в дітей та адаптувати навчальний процес без тиску. 4. *Відбудова та урбаністика*. Проектування міського простору з урахуванням потреб людей, які пережили воєнні дії: відсутність тригерів (різких звуків, певного освітлення), наявність зон для заспокоєння та інклюзивність.

Чому це важливо для сучасної України? В умовах повномасштабної російсько-української війни значна частина населення (ветерани, ВПО, мешканці деокупованих територій) має прямий або опосередкований травматичний досвід. Держава, що ігнорує травму, ризикує зіткнутися з неефективністю реформ: громадяни можуть чинити опір змінам через високий рівень

недовіри та хронічний стрес. Натомість травмаінформоване управління сприяє соціальній згуртованості та стійкості (різельєнтності) всієї нації. Запровадження травмаінформованого підходу в систему публічного управління вимагає переходу від декларацій до конкретних інструментальних змін. Це складний процес, що охоплює кадровий, організаційний та інфраструктурний рівні.

Розглянемо конкретні механізми, що мали б використовуватися для інтеграції травмаінформаційного підходу в діяльність органів публічного управління та адміністрування:

1. *Кадровий механізм*: навчання та запобігання вигорання. Публічний службовець не може надавати якісну допомогу травмованій особі, якщо він сам перебуває в стані стресу. Варто забезпечити *обов'язковий скринінг компетенцій*: запровадження курсів із психологічної стійкості та основ травмаінформованості до програм підвищення кваліфікації (наприклад, через платформу НАДС або Дія.Освіта). Немаловажного значення набуває й *інституціоналізація супервізії*: це насамперед регулярні зустрічі персоналу з психологами для опрацювання складних кейсів. Такий підхід особливо важливий для працівників ЦНАПів, соціальних служб та поліції. Особливої ваги набувають і *протоколи «Першої психологічної допомоги»*: навчання кожного працівника фронт-офісу базових навичок стабілізації людини, яка перебуває в гострому стресовому стані.

2. *Нормативно-правовий механізм*: «Фільтр травми» для актів. Будь-яка реформа або державна чи муніципальна програма має проходити перевірку на потенційну ретравматизацію. Насамперед маємо зосередити увагу на методології оцінки впливу, тобто додавання обов'язкового пункту до пояснювальних записок до законопроектів та проектів нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування про те, як цей акт вплине на психологічний стан вразливих верств населення. Неабиякого значення в цьому контексті набуває й *спрощення бюрократичних процедур*: бюрократичний хаос – це тригер для людини з травмою. Механізм полягає в цифровізації (принцип «одного разу» – коли держава не просить дані, які вже має в реєстрах), що знижує когнітивне навантаження на громадянина.

3. *Просторовий та інфраструктурний механізм*. Середовище, у якому надаються послуги, має сигналізувати про безпеку. Це насамперед *проведення аудиту фізичного простору*, що полягає в переплануванні приміщень державних та муніципальних установ. *Немаловажного значення набуває й використання світла та звуку*: варто уникати миготливого світла та різких звукових сигналів. Важливою постає й навігація в приміщенні органу, де надаються публічні послуги. Це чіткі та зрозумілі покажчики, що зменшують відчуття розгубленості. Особливої ваги набувають і *зони*

стабілізації: наявність окремих місць, де людина може заспокоїтися або отримати конфіденційну консультацію поза межами спільного залу. І насамкінець – *універсальний дизайн*: запровадження стандартів доступності, що враховують не лише фізичні обмеження, а й сенсорну чутливість (наприклад, для людей із ПТСР).

4. *Комунікаційний механізм*: мова без бар'єрів. У цьому контексті надавачі публічних послуг від імені держави чи місцевого самоврядування мають змінити тональність спілкування з громадянином. Це, по-перше, *перехід на «просту мову»*, тобто відмова від складних юридичних термінів в офіційних листах та на урядових сайтах, оскільки незрозумілий текст від публічної установи часто сприймається як загроза; по-друге, *побудова довіри через залучення*: створення консультативно-дорадчих органів (наприклад, рад ветеранів або рад ВПО), де люди з травматичним досвідом стають співавторами реформ, а не просто їх об'єктами. В умовах територіальних громад цей підхід реалізується через мультидисциплінарні команди. Це групи, куди входять представники місцевого самоврядування, соціальні працівники, медики та поліцейські офіцери громади.

Наведемо приклад реалізації травмаінформаційного підходу в межах процесу децентралізації.

Таблиця 1

Реалізація травмаінформаційного підходу в межах процесу децентралізації

Елемент	Традиційний підхід	Травмаінформований підхід
Прийом громадян	Черга в тісному коридорі	Електронна черга, відкритий простір, дитячий куточок
Послуга	Пошук довідок за різними адресами	Комплексна послуга за життєвою ситуацією (кейс-менеджмент)
Мова спілкування (усна чи писемна)	«Згідно з пунктом 5.1 вам відмовлено»	«Ми не можемо прийняти запит зараз через відсутність X, але допоможемо його отримати»

Джерело: авторська розробка

У сучасних умовах вагомого значення набуває інтеграція травмаінформованого підходу до стратегії безбар'єрності – це перехід від суто фізичного розуміння (пандуси, підйомники) до ментальної та сенсорної інклюзії. В Україні це зараз стає стандартом для регіонального розвитку та децентралізації.

Наведемо конкретні механізми, як цей підхід мав би впроваджуватися на місцях: 1. *Сенсорна безбар'єрність*. Травмаінформований підхід вимагає, щоб простір не перевантажував нервову систему. Важливого значення тут

набуває й *адаптивне освітлення*, тобто відмова від холодного люмінесцентного світла, що може провокувати тривогу, на користь м'якого, регульованого освітлення в зонах очікування. Важливим є й *дотримання акустичного комфорту*, тобто використання звукопоглинальних панелей у ЦНАПах та соціальних закладах. Для людей, які пережили обстріли, гучна луна в порожніх коридорах є серйозним тригером. Особливої ваги набуває й наявність в органах, що надають публічні послуги, *зон тиші*, тобто створення невеликих кімнат у громадських будівлях, де людина може відновити самоконтроль у разі панічної атаки або сенсорного перевантаження.

2. *Інформаційна безбар'єрність*: принцип «Легко читати». Як відомо, для людей у стані хронічного стресу здатність обробляти складну інформацію знижується. Саме тому важливим тут є *спрощення контенту*: переклад інструкцій щодо отримання державних послуг у формат Easy-to-read (короткі речення, піктограми, відсутність метафор); *візуальна підтримка*: використання інфографіки, замість багатосторінкових регламентів. Це критично важливо для ветеранів із контузіями та людей із когнітивними порушеннями.

3. *Механізм «Першого контакту» в громадах*. У межах децентралізації громади впроваджують посаду кейс-менеджера або спеціаліста із супроводу. Тут ваги набирає такий принцип, як *єдине вікно без перепитунань*, тобто реалізація принципу, коли людина лише один раз розповідає про свою ситуацію. Травмаінформований підхід забороняє змушувати людину кілька разів переказувати свій травматичний досвід різним фахівцям (наприклад, для отримання статусу ВПО, а потім допомоги). Суттєвого значення в контексті нашого дослідження набуває й *скринінг на рівні первинної ланки*: сімейні лікарі та працівники соціальних служб у регіонах проходять навчання за програмою mhGAP, щоб розпізнавати ознаки травми та скеровувати людину за належним маршрутом допомоги без додаткового стресу.

4. *Цифрова доступність як запобіжник стресу*. Як відомо, цифровізація послуг усуває потребу фізичного контакту з «державним апаратом», що часто є джерелом тривоги. Насамперед назвемо *автоматичне призначення певного виду допомоги*. Це розроблення алгоритмів, що призначають виплати на основі даних з реєстрів (наприклад, при пошкодженні майна), при цьому мінімізуючи візити до комісій та перевірок; це і *зворотний зв'язок без агресії*, тобто налаштування інтерфейсів державних чи муніципальних додатків так, щоб повідомлення про помилку не виглядали як «звинувачення» користувача, а пропонували чіткий шлях вирішення.

Наведемо приклад регіонального впровадження травмаінформаційного підходу в системі публічних реформ. Так, зокрема, у межах реалізації Національної стратегії безбар'єрності в Україні до 2030 року [17], деякі територіальні громади вже впроваджують Паспорти безбар'єрності. Вони

включають: карту «безпечних маршрутів» (де немає тригерного шуму чи скупчень); перелік установ, персонал яких пройшов тренінги з травмаінформованого спілкування; наявність у публічних бібліотеках чи хабах «аптечок психологічної самодопомоги». Основна мета такого підходу полягає в тому, що держава чи муніципалітет мають стати «непомітним» у своїй підтримці – надавати допомогу так, щоб не змушувати громадянина знову і знову відчувати себе жертвою чи прохачем.

В Україні запровадження травмаінформованого підходу та безбар'єрності регулюється низкою стратегічних документів та методичних настанов. Вони поступово перетворюють теоретичні принципи на обов'язкові стандарти для органів влади.

Назвемо ключові нормативні акти та документи:

1. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [17]. Це головний рамковий документ, розроблений за ініціативи першої леді Олени Зеленської і затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р. Документ визначає шість напрямків безбар'єрності (фізична, інформаційна, цифрова, суспільна, освітня, економічна). Звернемо увагу на травмаінформаційний аспект Документа. Так, зокрема, Стратегія вимагає від міністерств розробляти послуги, що враховують психоемоційний стан людей, зокрема ветеранів та постраждалих від війни.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 січня 2024 року № 83 «Про організацію діяльності та забезпечення функціонування центрів життєстійкості» [16]. Цей акт стосується впровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Конкретний механізм дії постанови Уряду полягає в тому, що документ запроваджує створення «Центрів життєстійкості» в громадах. Це безпосередньо травмаінформований проєкт, де надання послуг базується на: групових заняттях із психосоціальної підтримки; навчанні методам саморегуляції (програма «Ти як?»); координації допомоги за принципом «кейс-менеджменту».

3. Методичні рекомендації щодо впровадження безбар'єрності публічних послуг, видані Національним агентством України з питань державної служби (НАДС) [15]. Ключові вимоги: *Комунікація*: рекомендації щодо використання інклюзивної мови та «простої мови» (Plain Language) у державному листуванні. *Простір*: стандарти облаштування фронт-офісів (ЦНАПів) з урахуванням сенсорної інклюзії. *Навчання*: обов'язкові курси для державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування «Безбар'єрна грамотність» та «Психологічна допомога в умовах війни».

4. Довідник безбар'єрності [25]. Хоча це не закон у класичному розумінні, це офіційний посібник, схвалений урядом як методична база. Він містить розділ «Етика взаємодії», що є по суті практичним посібником із травмаінформованого спілкування. Наприклад, як звертатися до людини з ПТСР, як уникати стигматизації та як будувати довіру через невербальні сигнали. Покажемо, як це виглядає в архітектурі нормативних актів (Таблиця 2).

5. Програма mhGAP (Mental Health Gap Action Programme – Програма дій щодо розривів у психічному здоров'ї). На рівні Міністерства охорони здоров'я України ухвалено нормативні документи, що дозволяють сімейним лікарям надавати первинну психологічну допомогу. Це впроваджує травмаінформований підхід у медицину – лікар більше не каже «це не моя компетенція», а має протокол для виявлення ознак травми та надання базової підтримки, що критично для децентралізованих громад.

Таблиця 2

Рівень	Документ	Основна мета
Стратегічний	Стратегія безбар'єрності до 2030 року	Визначення візії «людиноцентричної держави»
Операційний	Плани заходів Кабінету Міністрів України (дворічні)	Конкретні завдання для міністерств (напр. «адаптувати 50% ЦНАПів»)
Методичний	Рекомендації НАДС / Мінцифри	Детальні інструкції для публічних службовців: як говорити, як писати, як будувати

Джерело: авторська розробка

ВИСНОВКИ. У результаті проведеного дослідження нами концептуалізовано роль травмаінформованого підходу як невід'ємного елемента сучасної системи державного управління в Україні. Основні результати та висновки роботи зводяться до такого:

1. *Теоретичне значення підходу.* Нами доведено, що травмаінформованість у публічному секторі виходить за межі суто психологічної допомоги, стаючи фундаментом нової управлінської культури. Запровадження принципів безпеки, довіри та вибору дозволяє трансформувати взаємодію «держава – громадянин» із формально-контрольної на партнерсько-підтримувальну, що є критично важливим для суспільства з високим рівнем колективної травми.

2. *Інституційні можливості.* Нами встановлено, що чинна нормативно-правова база, зокрема Національна стратегія із створення безбар'єрного

простору на період до 2030 року [17], створює потрібне підґрунтя для впровадження травмаінформованих практик. Проте для їх реальної ефективності потрібна дальша деталізація методичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування та розроблення інструментарію оцінки психоемоційного впливу державних рішень.

3. *Ключові виклики.* Нами виявлено, що головними перешкодами на шляху реформ є: низький рівень обізнаності кадрів щодо природи травми, ризику вторинної травматизації самих публічних службовців, а також інерційність бюрократичних процедур, що не передбачають гнучкості в роботі з вразливими групами. Подолання цих викликів потребує системного підходу до навчання та запровадження інституту супервізії в публічній службі.

4. *Практичні перспективи.* Травмаінформована перебудова державних і муніципальних інституцій відкриває можливості для зміцнення національної резильєнтності (життєстійкості). Створення «безпечних» точок контакту з державою (ЦНАПів, соціальних хабів, цифрових сервісів) сприяє зниженню соціальної напруги та підвищує рівень легітимності державних реформ в очах громадян.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні конкретних критеріїв та індикаторів вимірювання «травмаінформованості» публічних сервісів, а також у дослідженні зарубіжного досвіду адаптації ветеранів до цивільного життя через інструменти інклюзивного врядування.

Література

1. Аксьонова К. В. Вторинна травматизація сімей ветеранів в умовах російсько-української війни [Електронний ресурс] / К. В. Аксьонова. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота.* 2025. Вип. 1. С. 96-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkhucozrob_2025_1_13 (дата звернення: 25.04.2026).

2. Афанасьєва Н. Є. Психологічне консультування осіб із травматичним досвідом [Електронний ресурс] / Н. Є. Афанасьєва, Т. І. Білуха, І. В. Медвідь, Т. О. Мостова, О. В. Теліков. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи.* 2026. № 1. С. 66-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2026_1_8 (дата звернення: 25.04.2026).

3. Бондар Н. Два обличчя однієї війни: осмислення травматичного досвіду в польській та німецькій літературі (на прикладі творчості Збігнева Герберта й Пауля Целана) [Електронний ресурс] / Н. Бондар, Л. Чередник. *Українська полоністика.* 2025. Вип. 24. С. 11-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Up_2025_24_4 (дата звернення: 23.04.2026).

4. Бриль М. М. Терапевтична метафора як інструмент роботи з травматичним досвідом війни [Електронний ресурс] / М. М. Бриль, О. В. Сербова. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи.* 2024. № 3(1). С. 17-36. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2024_3\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2024_3(1)_4) (дата звернення: 25.04.2026).

5. Венгер Н. Особливості корекції емоційних станів у осіб з травматичним досвідом [Електронний ресурс] / Н. Венгер, Я. Раєвська. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія.* 2025. Вип. 3. С. 12-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/swiarmps_2025_3_4 (дата звернення: 23.04.2026).

6. Вовк М. Вплив травматичних подій на когнітивні процеси у дорослому віці [Електронний ресурс] / М. Вовк. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2025. Вип. 1. С. 22-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/swiapmps_2025_1_5 (дата звернення: 25.04.2026).

7. Карапов А. О. Травма війни 2022: оцінка ПТСТР і КПТСТР серед населення України та сусідніх країн [Електронний ресурс] / А. О. Курапов, І. В. Данилюк. *Український психологічний журнал*. 2024. № 2. С. 62-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2024_2_6 (дата звернення: 25.04.2026).

8. Коваленко А. Б. Зв'язок травматичного дитячого досвіду з толерантністю особистості в дорослому віці [Електронний ресурс] / А. Б. Коваленко, В. Г. Голота. *Український психологічний журнал*. 2022. № 1. С. 41-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2022_1_5 (дата звернення: 25.04.2026).

9. Котовська Ю. О. Особливості переживання травматичних подій та посттравматичне зростання у студентів: результати емпіричного дослідження [Електронний ресурс] / Ю. О. Котовська. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія*. 2025. Вип. 18. С. 43-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzpuoarr_2025_18_8 (дата звернення: 25.04.2026).

10. Матяш-Заяц Л. Вплив травматичного досвіду на соціалізацію підлітків [Електронний ресурс] / Л. Матяш-Заяц, О. Носова. *Socialization & Human Development*. 2024. Iss. 1. С. 105-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shdisj_2024_1_9 (дата звернення: 25.04.2026).

11. Найдьонова Л. А. Воєнний дистрес і ресурси опанування: протектори і предиктори розвитку пост-травматичного стресового розладу українців на другому році повномасштабної російсько-української війни [Електронний ресурс] / Л. А. Найдьонова, С. С. Дембіцький, В. П. Степаненко. *Український психологічний журнал*. 2024. № 2. С. 76-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2024_2_7 (дата звернення: 25.04.2026).

12. Нестеренко В. Стратегії подолання дитячих травматичних спогадів: досвід Другої світової війни [Електронний ресурс] / В. Нестеренко. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Історія*. 2025. Вип. 68. С. 112-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIS_2025_68_10 (дата звернення: 23.04.2026).

13. Пілецька Л. С. Резильєнтність студентської молоді в умовах травмогенного соціуму [Електронний ресурс] / Л. С. Пілецька, Р. В. Томин. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2025. № 3(2). С. 114-124. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tiprrp_2025_3\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tiprrp_2025_3(2)_11) (дата звернення: 25.04.2026).

14. Присяжнюк Ю. Війна в «Афгані» як джерело травматичного стресу (на матеріалах епістолярної спадщини жителів Жашківщини) [Електронний ресурс] / Ю. Присяжнюк, В. Заїка. *Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки*. 2025. № 3. С. 112-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2025_3_15 (дата звернення: 25.04.2026).

15. Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування безбар'єрності на робочому місці в державних органах: наказ Національного агентства України з питань державної служби від 31 березня 2023 року № 51-23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0051859-23#Text> (дата звернення: 19.04.2026).

16. Про організацію діяльності та забезпечення функціонування центрів життєстійкості: постанова Кабінету Міністрів України від 23 січня 2024 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.04.2026).

17. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 19.04.2026).

5(25)
2026

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

ISSN 3041-1572 Online

18. Семененко А. Філософські аспекти колективної пам'яті: історична травма та переосмислення минулого [Електронний ресурс] / А. Семененко, В. Кулик, І. Цихуляк. *Грані*. 2025. Т. 28, № 2. С. 80-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2025_28_2_12 (дата звернення: 25.04.2026).

19. Солоненко О. О. Вплив геноцидної травми на психічне здоров'я нащадків в умовах актуального тривалого травматичного стресу [Електронний ресурс] / О. О. Солоненко. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2025. № 2. С. 289-303. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2025_2_24 (дата звернення: 25.04.2026).

20. Стародубцева Л. Пам'ять і травма: практики комеморації в українській культурі [Електронний ресурс] / Л. Стародубцева, Д. Петренко. *Грані*. 2025. Т. 28, № 2. С. 56-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2025_28_2_9 (дата звернення: 25.04.2026).

21. Фуштей О. Особливості психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичний досвід воєнних дій [Електронний ресурс] / О. Фуштей, І. Саранча. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2023. Вип. 1. С. 41-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/swiarpmp_2023_1_9 (дата звернення: 25.04.2026).

22. Хобзей С. П. Імплементация травма-інформованого врядування в публічному секторі України у кризових умовах [Електронний ресурс] / С. П. Хобзей. *Таврійський науковий вісник. Серія : Публічне управління та адміністрування*. 2025. Вип. 6. С. 123-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tnvrpa_2025_6_16 (дата звернення: 25.04.2026).

23. Шаповал О. В. Авторська присутність як наративна стратегія у фільмах травматичної пам'яті сучасного українського документального кіно [Електронний ресурс] / О. В. Шаповал. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2025. № 4. С. 136-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2025_4_22 (дата звернення: 23.04.2026).

24. Яремчук В. В. Формування деструктивних життєвих сценаріїв особистості в умовах травмогенного соціуму [Електронний ресурс] / В. В. Яремчук. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2026. № 1. С. 207-216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2026_1_19 (дата звернення: 25.04.2026).

25. <https://bf.in.ua/>

References

1. Aksonova K. V. (2025). Vtorynna travmatyzatsiia simej veteraniv v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Secondary traumatization of veterans' families in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Sotsialna robota*. Vyp. 1. S. 96-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkhucozrob_2025_1_13 (in Ukrainian).

2. Afanasieva N. Ye., Bilukha T. I., Medvid I. V., Mostova T. O., Telikov O. V. (2026). Psykholohichne konsultuvannia osib iz travmatychnym dosvidom [Psychological counseling for people with traumatic experiences]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty*. № 1. S. 66-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2026_1_8 (in Ukrainian).

3. Bondar N., Cherednyk L. (2025). Dva oblychchia odniiei viiny: osmyslennia travmatychnoho dosvidu v polskii ta nimetskii literaturi (na prykladi tvorchoosti Zbignieva Herberta y Paulia Tselana) [Two faces of one war: understanding traumatic experience in Polish and German literature (using the example of the works of Zbigniew Herbert and Paul Celan)]. *Ukrainska polonistyka*. Vyp. 24. S. 11-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Up_2025_24_4 (in Ukrainian).

4. Bryl M. M., Serbova O. V. (2024). Terapevtychna metafora yak instrument roboty z travmatychnym dosvidom viiny [Therapeutic metaphor as a tool for working with the traumatic experience of war]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty*. № 3 (1). S. 17-36. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2024_3\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2024_3(1)_4) (in Ukrainian).

5. Venher N., Raievska Ya. (2025). Osoblyvosti korektsii emotsiinykh staniv u osib z travmatychnym dosvidom [Features of correction of emotional states in people with traumatic experiences]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia*. Vyp. 3. S. 12-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/swiapmps_2025_3_4 (in Ukrainian).

6. Vovk M. (2025). Vplyv travmatychnykh podii na kohnityvni protsesy u dorosloму vitsi [The impact of traumatic events on cognitive processes in adulthood]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia*. Vyp. 1. S. 22-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/swiapmps_2025_1_5 (in Ukrainian).

7. Karapov A. O., Danyliuk I. V. (2024). Travma viiny 2022: otsinka PTSR i KPTSR sered naselennia Ukrainy ta susidnykh krain [War Trauma 2022: Assessment of PTSD and CPTSD among the Population of Ukraine and Neighboring Countries]. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal*. № 2. S. 62-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2024_2_6 (in Ukrainian).

8. Kovalenko A. B., Holota V. H. (2022). Zviazok travmatychnoho dytiachoho dosvidu z tolerantnistiu osobystosti v dorosloму vitsi [The relationship between traumatic childhood experiences and personality tolerance in adulthood]. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal*. № 1. S. 41-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2022_1_5 (in Ukrainian).

9. Kotovska Yu. O. (2025). Osoblyvosti perezhyvannia travmatychnykh podii ta posttravmatyчне zrostannia u studentiv: rezultaty empyrychnoho doslidzhennia [Peculiarities of experiencing traumatic events and post-traumatic growth in students: results of an empirical study]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia : Psykholohiia*. Vyp. 18. S. 43-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2025_18_8 (in Ukrainian).

10. Matiash-Zaiats L., Nosova O. (2024). Vplyv travmatychnoho dosvidu na sotsializatsiiu pidlitkiv [The impact of traumatic experiences on the socialization of adolescents]. *Socialization & Human Development*. Iss. 1. S. 105-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shdisj_2024_1_9 (in Ukrainian).

11. Naidonova L. A., Dembitskyi S. S., Stepanenko V. P. (2024). Voiennyi dystres i resursy opanuvannia: protektory i predyktory rozvytku post-travmatychnoho stresovoho rozladu ukraintsiv na druhomu rotsi povnomasshtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [War distress and coping resources: protectors and predictors of the development of post-traumatic stress disorder in Ukrainians in the second year of the full-scale Russian-Ukrainian war]. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal*. № 2. S. 76-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2024_2_7 (in Ukrainian).

12. Nesterenko V. (2025). Stratehii podolannia dytiachykh travmatychnykh spohadiv: dosvid Druhoi svitovoi viiny [Strategies for overcoming childhood traumatic memories: the experience of World War II]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia : Istoriiia*. Vyp. 68. S. 112-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIS_2025_68_10 (in Ukrainian).

13. Piletska L. S., Tomyr R. V. (2025). Rezyliientnist studentskoi molodi v umovakh travmatohennoho sotsiumu [Resilience of young students in a traumatic society]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty*. № 3(2). S. 114-124. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2025_3\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2025_3(2)_11) (in Ukrainian).

14. Prysiazhniuk Yu., Zaika V. (2025). Viina v «Afhani» yak dzhereło travmatychnoho stresu (na materialakh epistoliarnoi spadshchyny zhyteliv Zhashkivshchyny) [The war in "Afghanistan" as a source of traumatic stress (based on materials from the epistolary heritage of residents of Zhashkivshchyna)]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia : Istorychni nauky*. № 3. S. 112-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2025_3_15 (in Ukrainian).

15. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii z pytan formuvannia bezbariernosti na robochomu mistsi v derzhavnykh orhanakh: nakaz Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby vid 31 bereznia 2023 roku № 51-23 [On approval of Methodological recommendations on the formation of barrier-free workplaces in state bodies: Order of the

5(25)
2026

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

ISSN 3041-1572 Online

National Agency of Ukraine for Civil Service dated March 31, 2023 No. 51-23]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0051859-23#Text> (in Ukrainian).

16. Pro orhanizatsiiu diialnosti ta zabezpechennia funktsionuvannia tsentriv zhyttiistii-kosti: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 sichnia 2024 r. № 83 [On the organization of activities and ensuring the functioning of resilience centers: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 23, 2024 No. 83.]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2024-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).

17. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 kvitnia 2021 roku № 366-r [On approval of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the Period Until 2030: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 14, 2021 No. 366-r.]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (in Ukrainian).

18. Semenenko A., Kulyk V., Tsykhuliak I. (2025). Filosofski aspekty kolektyvnoi pamiaty: istorychna travma ta pereosmyslennia mynuloho [Philosophical aspects of collective memory: historical trauma and rethinking the past]. *Hrani*. T. 28, № 2. S. 80-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2025_28_2_12 (in Ukrainian).

19. Solonenko O. O. (2025). Vplyv henotsyidnoi travmy na psykhykhe zdorovia nashchadkiv v umovakh aktualnogo tryvalooho travmatychnoho stresu [The impact of genocidal trauma on the mental health of descendants in conditions of current prolonged traumatic stress]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty*. № 2. S. 289-303. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2025_2_24 (in Ukrainian).

20. Starodubtseva L., Petrenko D. (2025). Pamiat i travma: praktyky komemoratsii v ukrainskii kulturi [Memory and Trauma: Commemoration Practices in Ukrainian Culture]. *Hrani*. T. 28, № 2. S. 56-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2025_28_2_9 (in Ukrainian).

21. Fushtei O., Sarancha I. (2023). Osoblyvosti psykholohichnoi rehabilitatsii ditei, yaki perezhlyli travmatychnyi dosvid voiennykh dii [Peculiarities of psychological rehabilitation of children who have survived traumatic experiences of military operations]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia*. Vyp. 1. S. 41-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/swiapmps_2023_1_9 (in Ukrainian).

22. Khobzei S. P. (2025). Implementatsiia travma-informovanoho vriaduvannia v publichnomu sektori Ukrainy u kryzovykh umovakh [Implementation of trauma-informed governance in the public sector of Ukraine in crisis conditions]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia*. Vyp. 6. S. 123-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tnvpua_2025_6_16 (in Ukrainian).

23. Shapoval O. V. (2025). Avtorska prysutnist yak naratyvna stratehiia u filmakh travmatychnoi pamiaty suchasnoho ukrainskoho dokumentalnoho kino [Authorial presence as a narrative strategy in traumatic memory films of contemporary Ukrainian documentary cinema]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*. № 4. S. 136-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2025_4_22 (in Ukrainian).

24. Yaremchuk V. V. (2026). Formuvannia destruktyvnykh zhyttievnykh stsenariiv osobystosti v umovakh travmatohennoho sotsiumu [Formation of destructive life scenarios of the individual in the conditions of a traumatic society]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty*. № 1. S. 207-216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2026_1_19 (in Ukrainian).

25. <https://bf.in.ua/>

Дата першого надходження статті до видання: 22.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.05.2026